
SLOVENSKE KNJIŽNICE V ŠTEVILKAH 2001–2010

SLOVENIAN LIBRARIES IN NUMBERS 2001–2010

Damjana Tizaj Marc

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
e-pošta: damjana.tizaj@nuk.uni-lj.si

UDK 02(497.4)"2001/2010"

IZVLEČEK

Narodna in univerzitetna knjižnica na osnovi zakonskih predpisov zbira in obdeluje statistične podatke o slovenskih knjižnicah že več desetletij. V okviru Centra za razvoj knjižnic zbiramo podatke o knjižnicah s pomočjo interaktivnega vmesnika BibSiSt Online vsako leto. Vprašalniki temeljijo na definicijah in klasifikacijah Priporočil Generalne konference UNESCO o standardizaciji knjižnične statistike in mednarodnem standardu za knjižnično statistiko ISO 2789. Primerljivi in uporabni podatki so temeljna vrednota knjižnične statistike, ki pa jo lahko dosežemo samo s pravilnim in pravočasnim posredovanjem podatkov posameznih knjižnic. Merjenje mreže, zbirke, uporabe, dostopa, prihodkov in zaposlenih omogoča tako analiziranje stanja kot tudi načrtovanje razvoja knjižnic in knjižnične dejavnosti. Statistični podatki o slovenskih knjižnicah so vsako leto objavljeni v publikacijah Narodne in univerzitetne knjižnice ter v Statističnem letopisu Republike Slovenije. Na medmrežju so statistični podatki dostopni na domačih straneh Centra za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici (<http://cezar.nuk.uni-lj.si/>) in Statističnega urada Republike Slovenije (<http://www.stat.si>).

Ključne besede: knjižnice, statistika, statistični podatki, Slovenija

UDC 02(497.4)"2001/2010"

ABSTRACT

The National and University Library has been collecting and processing statistical data on Slovenian libraries on the basis of statutory regulations for several decades. In the Library System Development Centre we collect data through an interactive interface called BibSiSt Online every year. The questionnaires are based on definitions and classifications of The General Conference of UNESCO Recommendations concerning the Standardization of Library Statistics, and the international standard for library statistics ISO 2789. Comparable and useful data are the fundamental value of library statistics that can be achieved only through proper and timely transmission of data from individual libraries. Measuring networks, databases, applications, access, income and employees allows both to analyse the situation and to plan the development of libraries and library services. Statistical data on Slovenian libraries are published annually in the

publications of the National and University Library and in the Statistical Yearbook of the Republic of Slovenia. On the Internet, the statistics are available on the home pages of the Library System Development Centre at the National and University Library (<http://cezar.nuk.uni-lj.si/>) and the Statistical Office of Slovenia (<http://www.stat.si>).

Key words: libraries, statistics, statistical data, Slovenia

1 ZBIRANJE STATISTIČNIH PODATKOV O SLOVENSКИH KNJIŽNICAH

Narodna in univerzitetna knjižnica zbira statistične podatke o slovenskih knjižnicah vsako leto. Spremljanje delovanja knjižnic ji nalagata tako Sklep o ustanovitvi javnega zavoda Narodne in univerzitetne knjižnice kot tudi Zakon o državni statistiki.

Statistične meritve v okviru Narodne in univerzitetne knjižnice izvaja Center za razvoj knjižnic (CeZaR) preko interaktivnega vmesnika BibSiSt Online (<http://bibsist.nuk.uni-lj.si>). V BibSiSt vstopajo vse knjižnice, ki jih CeZaR evidentira kot poročevalske enote. Podatki, ki jih zbere na osnovi statističnih raziskovanj, so v tekočem letu obdelani in objavljeni v publikacijah Narodne in univerzitetne knjižnice, na medmrežju pa so dostopni na spletnih straneh Centra za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici (<http://cezar.nuk.uni-lj.si/>) in Statističnega urada Republike Slovenije (<http://www.stat.si>).

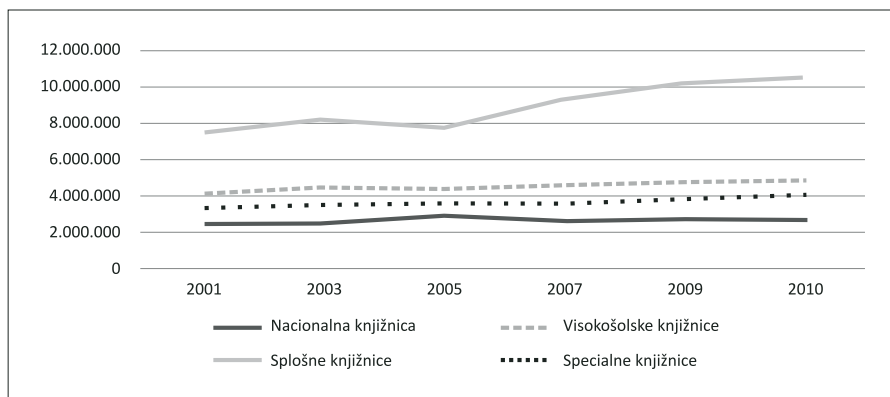
Narodna in univerzitetna knjižnica zbira podatke o splošnih, visokošolskih in specialnih knjižnicah, podatke o šolskih knjižnicah pa vsaka tri leta v sodelovanju s Centrom za razvoj knjižnic zbere Statistični urad Republike Slovenije. Statistični vprašalniki o delu slovenskih knjižnic temeljijo na definicijah in klasifikacijah Priporočil Generalne konference UNESCO o standardizaciji knjižnične statistike in mednarodnem standardu za knjižnično statistiko ISO 2789. Poročevalsko obdobje statističnega vprašalnika je koledarsko leto, torej obdobje od 1. januarja do 31. decembra, tekočega leta.

Primerljivi in uporabni podatki so temeljna vrednota knjižnične statistike, ki pa jo lahko dosežemo samo s pravilnim in pravočasnim posredovanjem podatkov posameznih knjižnic. Pri zbiranju podatkov o delu knjižnic upoštevamo določila Manifesta o knjižnični statistiki, ki ga najdete na spletni strani IFLE (<http://www.ifla.org>), njegov prevod pa na BibSiSt Online (<http://bibsist.nuk.uni-lj.si>).

Različne vrste knjižnic se tako po svojem namenu kot tudi po nalogah, ki jih opravljajo, med seboj precej razlikujejo, zato primerjava vrednosti kazalcev in kazalnikov med posameznimi vrstami knjižnic ni vedno smiselna. V nadaljevanju smo se zaradi omenjenih razlogov odločili za primerjave s pomočjo indeksa s stalno osnovo, pri čemer smo za stalno osnovo izbrali leto 2001 ($I_{n/2001}$). Pri specialnih knjižnicah so vse vrednosti, zaradi majhnega števila dobljenih odgovorov, izračunane z upoštevanjem multiplikativnega faktorja.

2 KNJIŽNIČNA ZBIRKA IN PRIRAST KNJIŽNIČNEGA GRADIVA V OBDOBJU 2001–2010

Obseg zbirke knjižničnega gradiva se v vseh vrstah knjižnic povečuje. Največjo zbirko knjižničnega gradiva so imele tako leta 2001 (7.495.467 inventarnih enot), kot tudi leta 2010 (10.521.989 inventarnih enot) splošne knjižnice. Ravno tako se je celotna zbirka knjižničnega gradiva najbolj povečala pri splošnih knjižnicah. Indeks ($I_{2010/2001}$) za leto 2010 je bil pri splošnih knjižnicah 140, pri nacionalni knjižnici pa le 112.

Grafikon 1: Zbirka knjižničnega gradiva (inventarne enote)

Povečanje prirasta knjižničnega gradiva v obdobju 2001–2010 je zaznati pri splošnih in visokošolskih knjižnicah. Pri visokošolskih knjižnicah tudi zato, ker se vse od leta 2001 naprej povečuje število visokošolskih knjižnic. Med leti 2001–2010 se je število visokošolskih knjižnic povečalo za 19. Leta 2001 smo imeli tako 54 visokošolskih knjižnic, devet let kasneje, leta 2010 pa 73. Indeks prirasta ($I_{2010/2001}$) je za leto 2010 pri splošnih knjižnicah 131, pri specialnih knjižnicah pa 61.

Zbirka knjižničnega gradiva na potencialnega uporabnika se je v obdobju 2001–2010 najbolj povečala pri visokošolskih knjižnicah, in sicer iz 36 enot knjižničnega gradiva na potencialnega uporabnika leta 2001 na 52 enot leta 2010. Indeks ($I_{2010/2001}$) je bil leta 2010 najmanjši pri nacionalni knjižnici ($I_{2010/2001} = 109$).

Ravno tako pri visokošolskih knjižnicah opazamo največji porast prirasta knjižničnega gradiva na potencialnega uporabnika, in sicer od 1,02 enot prirasta knjižničnega gradiva na potencialnega uporabnika leta 2001 na 1,58 enot prirasta knjižničnega gradiva leta 2010. Indeks ($I_{2010/2001}$) je bil tako leta 2010 156. Pri tekoče naročenih naslovih serijskih publikacij na potencialnega uporabnika pa je indeks ($I_{2010/2001}$) leta 2010 največji pri nacionalni knjižnici (267), najmanjši pa pri splošnih knjižnicah (171).

Preglednica 1: Knjižnična zbirka, prirast in tekoče naročeni naslovi serijskih publikacij v nacionalni knjižnici

	Zbirka knjižničnega gradiva (inv. enote)/p.u.	Indeks	Prirast knjižničnega gradiva (inv. enote)/p.u.	Indeks	Tekoče naročeni naslovi serijskih publikacij/p.u.	Indeks
2001	1,16	100	0,024	100	0,001	100
2003	1,19	103	0,016	67	0,002	151
2005	1,39	119	0,024	100	0,009	608
2007	1,25	107	0,021	86	0,003	231
2009	1,27	109	0,031	128	0,003	237
2010	1,27	109	0,015	64	0,004	267

Preglednica 2: Knjižnična zbirka, prirast in tekoče naročeni naslovi serijskih publikacij v visokošolskih knjižnicah

	Zbirka knjižničnega gradiva (inv. enote)/p.u.	Indeks	Prirast knjižničnega gradiva (inv. enote)/p.u.	Indeks	Tekoče naročeni naslovi serijskih publikacij/p.u.	Indeks
2001	35,65	100	1,02	100	0,139	100
2003	75,86	213	2,00	197	0,327	234
2005	42,79	120	1,30	128	0,293	210
2007	40,04	112	1,13	111	0,205	147
2009	49,98	140	1,59	156	0,337	242
2010	51,90	146	1,58	156	0,265	190

Preglednica 3: Knjižnična zbirka, prirast in tekoče naročeni naslovi serijskih publikacij v splošnih knjižnicah

	Zbirka knjižničnega gradiva (inv. enote)/p.u.	Indeks	Prirast knjižničnega gradiva (inv. enote)/p.u.	Indeks	Tekoče naročeni naslovi serijskih publikacij/p.u.	Indeks
2001	3,76	100	0,21	100	0,006	100
2003	4,09	109	0,20	96	0,010	174
2005	3,88	103	0,25	119	0,008	145
2007	4,65	124	0,28	131	0,009	154
2009	4,99	133	0,26	123	0,009	169
2010	5,13	137	0,27	127	0,009	171

3 IZPOSOJA KNJIŽNIČNEGA GRADIVA V OBDOBJU 2001–2010

Izposoja knjižničnega gradiva se je od leta 2001 v vseh vrstah knjižnic, razen v splošnih knjižnicah, zmanjševala. Tako je nacionalna knjižnica leta 2001 izposodila 324.137 enot knjižničnega gradiva, leta 2010 pa samo še 207.872 enot. Splošne knjižnice so leta 2001 izposodile 21.883.936 enot gradiva, leta 2010 pa 24.477.097. Indeks izposoje ($I_{2010/2001}$) je bil leta 2010 za nacionalno knjižnico 64, za splošne knjižnice pa 112.

Tako izposoja na potencialnega uporabnika kot izposoja na člana se je v obdobju 2001–2010 pri splošnih knjižnicah rahlo povečevala. Pri ostalih vrstah knjižnic je zaznati močan trend upadanja. Ravno tako se pri vseh knjižnicah zmanjšuje izposoja na strokovnega delavca.

Preglednica 4: Izposoja knjižničnega gradiva v nacionalni knjižnici

	Izposoja/p.u.	Indeks	Izposoja/član	Indeks	Izposoja/strokovni delavec (EPZ)	Indeks
2001	0,16	100	29,55	100	3.536	100
2003	0,18	111	27,99	95	3.816	108
2005	0,26	163	38,85	131	5.236	148
2007	0,16	99	23,86	81	3.764	106
2009	0,11	66	19,59	66	2.076	59
2010	0,10	62	20,47	69	1.977	56

Preglednica 5: Izposoja knjižničnega gradiva v visokošolskih knjižnicah

	Izposoja/p.u.	Indeks	Izposoja/član	Indeks	Izposoja/strokovni delavec (EPZ)	Indeks
2001	28,03	100	23,79	100	12.386	100
2003	59,28	212	18,58	78	12.391	100
2005	22,53	80	15,03	63	7.961	64
2007	23,59	84	19,96	84	8.647	70
2009	22,34	80	16,43	69	6.603	53
2010	22,58	81	16,15	68	6.531	53

Preglednica 6: Izposoja knjižničnega gradiva v splošnih knjižnicah

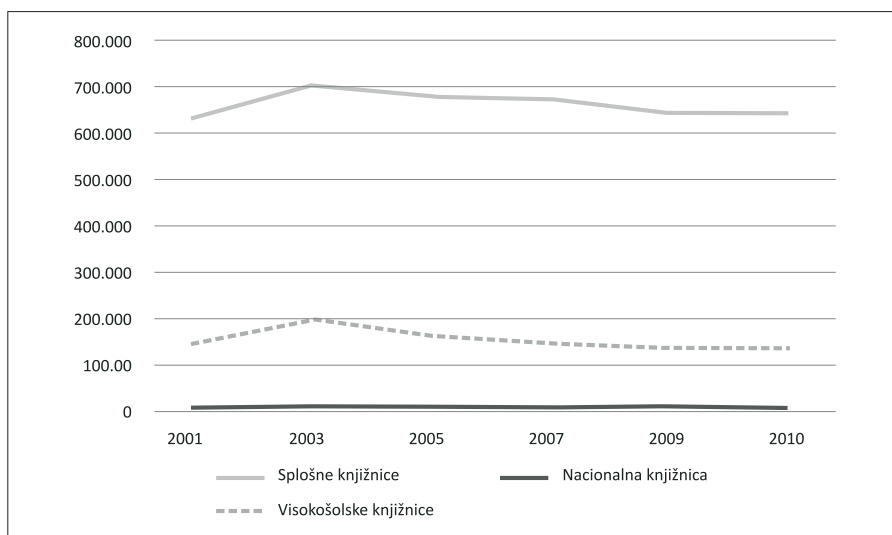
	Izposoja/p.u.	Indeks	Izposoja/član	Indeks	Izposoja/strokovni delavec (EPZ)	Indeks
2001	10,97	100	45,02	100	34.936	100
2003	10,84	99	42,89	95	29.493	84
2005	11,96	109	46,48	103	31.307	90
2007	12,66	115	48,78	108	29.251	84
2009	11,70	107	47,29	105	26.710	76
2010	11,94	109	48,53	108	26.514	76

Preglednica 7: Izposoja knjižničnega gradiva v specialnih knjižnicah

	Izposoja/strokovni delavec (EPZ)	Indeks
2001	4.215	100
2003	3.015	72
2005	2.990	71
2007	2.415	57
2009	2.333	55
2010	2.249	53

4 ČLANI KNJIŽNIC V OBDOBJU 2001–2010

Nacionalna knjižnica in visokošolske knjižnice so imele leta 2010 manj članov kot leta 2001¹. Rahlo povečanje števila uporabnikov, ki so bili včlanjeni v knjižnico pa je zaznati pri splošnih knjižnicah. Splošne knjižnice so imele leta 2001 486.108, leta 2010 pa 504.354 članov. Nacionalna knjižnica je imela leta 2001 10.970 članov, visokošolske knjižnice 137.161 članov. Leta 2010 je imela nacionalna knjižnica 10.155, visokošolske knjižnice pa 129.385 uporabnikov, ki so včlanjeni v knjižnico. Indeks članstva ($I_{2010/2001}$) za leto 2010 je bil za splošne knjižnice 104 in je bil najvišji med vsemi vrstami knjižnic.

Grafikon 2: Število članov v knjižnicah

Leta 2010 se je število članov na potencialnega uporabnika glede na leto 2001 najbolj povečalo v visokošolskih knjižnicah. Rahlo povečanje je zaznati tudi pri splošnih knjižnicah. Nacionalna knjižnica pa je imela leta 2010 manj članov na potencialnega uporabnika kot leta 2001.

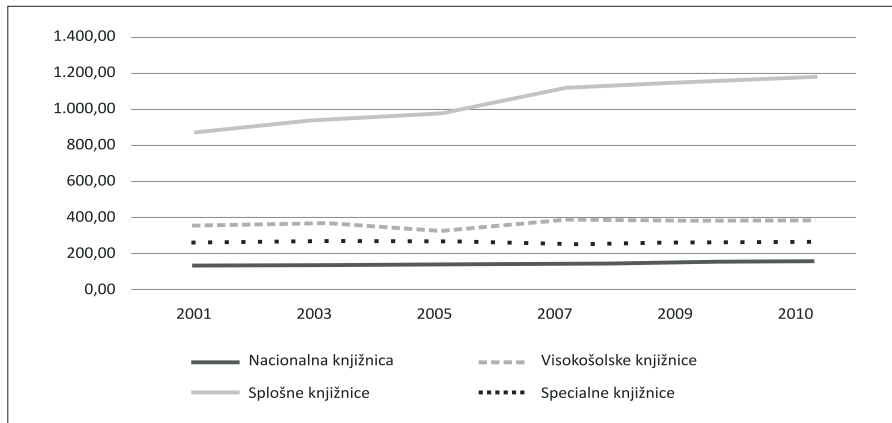
¹ Ob tem je treba upoštevati, da sta se z uvedbo enotne knjižnične izkaznice v okviru univerz vpis članov in štetje aktivnih članov spremenila (tudi v primeru NUK). Uporabnik članstvo evidentira v eni od knjižnic univerzitetnega knjižničnega sistema in lahko uporablja vire in storitve vseh knjižnic sistema, ne da bi se moral včlaniti v vsako posebej.

Preglednica 8: Člani v knjižnicah

	Nacionalna k.		Visokošolske k.		Splošne k.	
	Člani/p.u.(1000)	Indeks	Člani/p.u.(1000)	Indeks	Člani/p.u.(1000)	Indeks
2001	5,50	100	1.177,85	100	243,78	100
2003	6,47	118	3.189,85	271	252,81	104
2005	6,81	124	1.498,54	127	257,29	106
2007	6,72	122	1.181,98	100	259,49	106
2009	5,49	100	1.359,54	115	247,49	102
2010	4,95	90	1.398,21	119	246,00	101

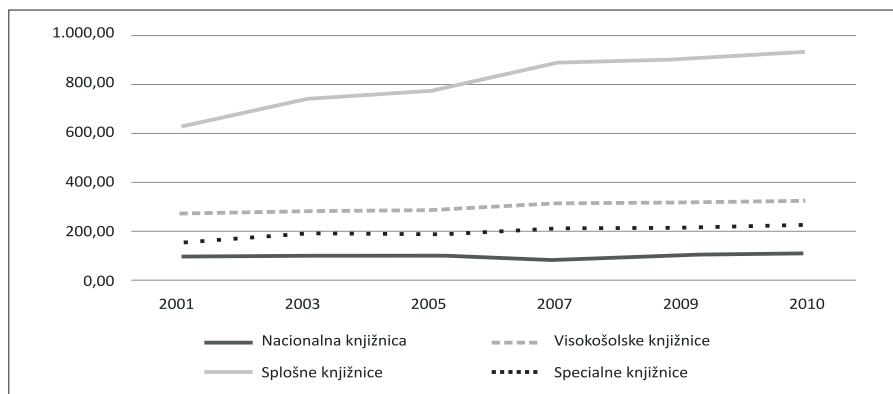
5 ZAPOSLENI V KNJIŽNICAH

Število vseh zaposlenih² v knjižnicah se je v obdobju zadnjih devetih let stalno povečevalo. Opazno se je povečalo število EPZ zaposlenih predvsem v splošnih knjižnicah in sicer od 868 EPZ leta 2001 na 1.173 EPZ zaposlenih leta 2010. Indeks vseh zaposlenih ($I_{2010/2001}$) je bil leta 2010 za splošne knjižnice 135, za nacionalno knjižnico 107, za visokošolske 106 in za specialne knjižnice 105.

Grafikon 3: Število vseh zaposlenih v knjižnicah (EPZ)

² Gre za v ekvivalent polnega delovnega časa preračunano število zaposlenih, ki vključuje vse osebe, ki delajo v knjižnici v rednem delovnem razmerju za določen oziroma za nedoločen čas, s polnim ali skrajšanim delovnim časom. Sem ne spadajo delavci, ki so zaposleni po pogodbi o delu, preko različnih servisov, prostovoljci in delavci na porodniškem dopustu ter dopustu za nego in varstvo otroka.

Pri vseh vrstah knjižnic je opaziti trend povečevanja deleža strokovnih delavcev glede na vse zaposlene, še posebej pa pri specialnih knjižnicah. Število EPZ zaposlenih na potencialnega uporabnika se je najbolj povečalo pri visokošolskih knjižnicah in najmanj pri nacionalni knjižnici.

Grafikon 4: Število strokovnih delavcev v knjižnicah (EPZ)

Preglednica 9: Zaposleni v nacionalni knjižnici (EPZ)

	Zaposleni skupaj (EPZ)/ p.u.(1000)	Indeks	Strokovni delavci (EPZ)/p.u.(1000)	Indeks	% strokovni delavci/zaposleni skupaj (EPZ)	Indeks
2001	0,070	100	0,046	100	65,85	100
2003	0,069	100	0,047	103	68,28	104
2005	0,072	102	0,051	110	70,67	107
2007	0,071	102	0,043	93	60,04	91
2009	0,075	107	0,052	113	69,28	105
2010	0,073	104	0,051	112	70,66	107

Preglednica 10: Zaposleni v visokošolskih knjižnicah (EPZ)

	Zaposleni skupaj (EPZ) /p.u.(1000)	Indeks	Strokovni delavci (EPZ) /p.u.	Indeks	% strokovni delavci/zaposleni skupaj (EPZ)	Indeks
2001	3,05	100	2,26	100	74,08	100
2003	6,31	207	4,78	211	75,76	102
2005	3,19	105	2,83	125	88,57	120
2007	3,40	111	2,73	121	80,16	108
2009	4,06	133	3,38	150	83,33	112
2010	4,09	134	3,46	153	84,50	114

Preglednica 11: Zaposleni v splošnih knjižnicah (EPZ)

	Zaposleni skupaj (EPZ)/p.u.(1000)	Indeks	Strokovni delavci (EPZ)/p.u.(1000)	Indeks	% strokovni delavci/zaposleni skupaj (EPZ)	Indeks
2001	0,44	100	0,31	100	72,17	100
2003	0,47	108	0,37	117	78,34	109
2005	0,49	112	0,38	122	78,35	109
2007	0,55	127	0,43	138	78,33	109
2009	0,56	129	0,44	139	78,27	108
2010	0,57	132	0,45	143	78,67	109

Preglednica 12: Zaposleni v specialnih knjižnicah (EPZ)

	% strokovni delavci/zaposleni skupaj (EPZ)	Indeks
2001	60,54	100
2003	70,36	116
2005	69,26	114
2007	80,63	133
2009	81,61	135
2010	82,36	136

6 STATISTIČNE MERITVE O SLOVENSKIH KNJIŽNICAH ZA LETO 2010

V statistične meritve o delu slovenskih knjižnic za poročevalsko leto 2010 je bilo vključenih skupaj 287 knjižnic, od tega 60 splošnih (od tega 2 zamejski), 74 visokošolskih (od tega 41 knjižnic Univerze v Ljubljani, 12 knjižnic Univerze v Mariboru, 6 knjižnic Univerze na Primorskem, Univerza v Novi Gorici je imela 1 knjižnico, 14 knjižnic samostojnih visokošolskih zavodov) in 153 specialnih knjižnic (od tega 22 specialnih knjižnic s področja industrije in trgovine, 34 specialnih knjižnic s področja kulture, 23 vladnih specialnih knjižnic, 25 specialnih knjižnic s področja znanosti, 11 specialnih knjižnic s področja zdravstva, 3 društvene specialne knjižnice, 8 drugih specialnih knjižnic ter 27 samostanskih in drugih cerkvenih knjižnic).

Meritve so se začele 15. 3. 2011 in se uradno končale 31. 3. 2011. Statistične meritve smo zaključili 9. maja 2011. Izpolnjene vprašalnike je posredovalo

skupaj 243 oziroma 84,7 % knjižnic, od tega 60 oziroma vse splošne knjižnic, 73 oziroma 98,7 % visokošolskih in 110 oziroma 71,9 % specialnih knjižnic. Pri splošnih in visokošolskih knjižnicah so bile zajete vse poročevalske enote, ki opravljajo knjižnično dejavnost kot javno službo (tudi dve zamejski knjižnici), pri specialnih knjižnicah pa smo zajeli tudi zasebne knjižnice.

Preglednica 13: Slovenske knjižnice v letu 2010

Vrsta knjižnic	Nacionalna knjižnica	Visokošolske knjižnice	Specialne knjižnice***	Splošne knjižnice	Šolske knjižnice*
Upravne enote	1	73	153	58	894
Izposojevališča	1	100	168	277	895
Samostojne knjižnice	1	1	0	57	0
Knjižnična zbirka (inv. enote)	2.594.547	4.802.579	3.970.058	10.521.989	9.040.345
Prirast knjižničnega gradiva (inv. enote)	31.651	146.338	91.574	553.641	738.196
Tekoče naročeni naslovi serijskih publikacij	7.971	24.561	28.465	19.427	40.090
Potencialni uporabniki**	2.050.189	92.536	–	2.050.189	312.820
Člani	10.155	129.385	–	504.354	563.606
Izposojene enote	207.872	2.089.344	501.323	24.477.097	5.556.564
Zaposleni strokovni delavci (EPZ)	105,12	319,90	222,92	923,18	–
Zaposleni SKUPAJ (EPZ)	148,77	378,60	270,66	1.173,48	–
Nakup gradiva v EUR	604.215	6.393.879	–	8.574.584	4.400.466

Legenda: – ni zanesljivih podatkov.

Opombe:

* podatki se nanašajo na leto 2009. Vir podatkov: Statistični urad republike Slovenije;

** število potencialnih uporabnikov je lahko manjše od števila članov, ista oseba je lahko včlanjena v več knjižnic hkrati;

*** zaradi majhnega števila dobljenih odgovorov so podatki izračunani z upoštevanjem multiplikativnega faktorja.

Preglednica 13 prikazuje najnovejše statistične podatke o slovenskih knjižnicah. Prikazani podatki so interpretirani v prejšnjih poglavjih s pomočjo različnih kazalnikov in indeksov.

Nacionalna knjižnica je leta 2010 za nakup knjižničnega gradiva na potencialnega uporabnika porabila 0,29 EUR (leto 2009 0,33 EUR), visokošolske

knjižnice 69,09 EUR (leta 2009 70,69 EUR) in splošne knjižnice 4,18 EUR (leta 2009 4,24 EUR). Vse vrste knjižnic so leta 2010 glede na leto 2009 namenile manj sredstev za nakup knjižničnega gradiva, posledično pa so se zmanjšala tudi sredstva, porabljena za nakup knjižničnega gradiva na potencialnega uporabnika.

7 ZAKLJUČEK

Vsaka vrsta knjižnic ima svoje poslanstvo. Knjižnice se razlikujejo tako po svojem namenu in nalogah kot tudi po uporabnikih, katerim so namenjene. V prispevku smo se zaradi tega osredotočili na primerjavo različnih kazalnikov s pomočjo indeksa s stalno osnovo. Posamezni trendi so v zgornjih poglavjih precej natančno predstavljeni, še enkrat pa bi radi opozorili na nekaj najbolj opaznih trendov v obdobju 2001–2010: močno naraščanje števila tekoče naročenih publikacij na potencialnega uporabnika, negativen trend obsega izposoje knjižničnega gradiva na strokovnega delavca knjižnice (tudi zato, ker ima vse več zaposlenih opravljen bibliotekarski izpit), ter povečevanje števila EPZ zaposlenih na potencialnega uporabnika – tako strokovnih delavcev kot vseh zaposlenih. Vrednosti kazalnikov seveda, kot izhaja že iz besede, nakazujejo določena stanja, ki pa jih je treba preučiti natančneje. Upoštevati moramo tudi, da lahko za omenjeno obdobje upoštevamo le kazalnike t. i. tradicionalnih storitev, da pa bo trende v knjižničarstvu v bodoče treba presoјati tudi na osnovi njihove dejavnosti v elektronskem okolju.

8 VIR

1. *BibSiSt Online*. (2011). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno 24. 8. 2011 s spletne strani: <http://bibsist.nuk.uni-lj.si>